

192012

'Wandering Angel', 2012 (Zwervende engel).

Het gezicht van de ziel

De Orthodoxe kerken zijn vermaard om hun iconen. De Bulgaarse kunstenares Julia Stankova verkent nieuwe wegen in deze traditie. Een tentoonstelling van haar werk vorig jaar in de Abdij van Egmond was aanleiding voor een gesprek.

U studeerde mijnbouwtechniek en theologie en u schildert iconen. Dat is geen alledaagse combinatie. Kunt u daar iets over vertellen?

Ik heb altijd geweten dat ik kunstenaar wilde worden, maar het liep zo in het leven dat ik twaalf jaar als mijnbouwingenieur gewerkt heb. Ik ontwierp steenkoolfabrieken, werkend in een grote ontwerpstudio in Sofia. De democratische veranderingen in Bulgarije (1989) werden gevolgd door een ontslaggolf. Ik wachtte niet passief op mijn beurt, maar nam zelf ontslag, vastbesloten dat ik de rest van mijn leven aan de kunst zou wijden.

Wat ik destijds tot mijn beschikking had was de academische kennis van schilderen die ik had opgedaan gedurende zeven jaar privéles in mijn jeugd, en mijn sterke drang om mijn talent te ontwikkelen. Ik was ondertussen al aan de slag gegaan bij vrienden, die een restauratieatelier runden. Daar kon ik nauwkeurig Bulgaarse iconen uit de achttiende en negentiende eeuw bestuderen, geschilderd door anonieme iconografen, met bescheidenheid en overtuiging. Ik werd enorm getroffen door de puurheid van iconen, ik kon als het ware de religieuze uitstraling voelen. Het inspireerde me om Bijbelteksten te bestuderen en de filosofische principes van de Byzantijnse schilderkunst. Mijn interesse bracht me er vervolgens toe theologie te studeren.

Drie jaar later verliet ik het restauratieatelier. Ik had toen de techniek om iconen op hout te schilderen onder de knie en werd me bewust van mijn eigen artistieke weg. Het was me duidelijk dat ik op het punt stond symbolische kunst te ontwikkelen, die gebaseerd was op de Byzantijnse schilderkunst. En zo begon ik mijn werk als zelfstandig kunstenaar.

Tegelijkertijd met mijn artistieke onderzoek werkte ik ook aan mijn schildertechniek. Ik ontdekte hoe je verschillende verflagen aan kunt brengen, van elkaar gescheiden door lagen vernis, om zo de diepgang van de iconen en de rijkheid van de kleuren beter tot hun recht te laten komen.

Op de tentoonstelling in Egmond was uw collectie 'Mortal Angels' ('Sterfelijke engelen') te zien. Maar het traditionele geloof zegt toch dat engelen onsterfelijk zijn? Kunt u dat uitleggen?

Het is waar dat we engelen doorgaans associëren met Hemels licht, en Satan met Kwaad. Maar mijn engelen zweven in de ruimte tussen die beide extremen. Ze representeren de menselijke gevoelens, samen met de talloze nuances, en de toestand van de ziel. Ik koos engelen om de gevoelens te omschrijven, omdat ze vliegen, net zoals onze emoties, die voortdurend op elkaar inwerken.

Mijn engelen zijn sterfelijk, omdat de gevoelens die ze representeren, samen met ons stoffelijk lichaam verdwijnen. Ik geloof dat slechts één emotie zo krachtig is, dat die door de grenzen van het aardse leven heen kan breken – dat is Liefde. Maar ik durf het niet aan om Liefde te verbeelden. Daarom concentreer ik mijn aandacht op de gevoelens die onze spirituele basis vormen – het 'lichaam' en het 'gezicht' van de ziel tijdens ons leven. In tegenstelling tot ons werkelijke gezicht, dat voortdurend verandert met het toenemen der jaren, blijft het onzichtbare gezicht van de ziel altijd hetzelfde. Het is de lijm van onze persoonlijkheid.

Na vele jaren zoeken begon ik vat te krijgen op ►

Julia Stankova

Zij is geboren in 1954 en woont en werkt in de Bulgaarse hoofdstad Sofia. Zij is afgestudeerd in de mijnbouw, heeft een graad in industrieel ontwerp en een master's degree in de theologie. Julia Stankova is getrouwd, moeder van twee dochters en grootmoeder van twee kleinkinderen. Haar werk wordt regelmatig in Nederland tentoongesteld. Zo exposeerde zij al enkele malen in de Abdij van Egmond (2004, 2009 en 2014). Ook in Warmenhuizen (2012) en Drachten (2011) was haar werk te bewonderen. Op haar website www.juliastankova.com zijn enkele van haar schilderijen te zien. Ook op de Nederlandstalige website www.artway.eu, een website over kunst en geloof, is meer informatie over de kunstenares te vinden.

'Euridici', 2012.

de kenmerken van mijn eigen innerlijke gezicht en daardoor ben ik in staat mijn emoties zichtbaar te maken. Met andere woorden, ik probeer het landschap van mijn ziel te schilderen. Dat landschap verschijnt op het grensgebied waar mijn Innerlijk en Uiterlijk elkaar treffen; trauma's graven afronden, vervreemding creëert woestijnen, de confrontatie met de verwante persoon baart paradijselijke tuinen. Ik denk dat precies daar, in onze meest innerlijke spirituele diepten, waar we het meest van elkaar verschillen, we in feite erg op elkaar lijken. En ik kwam erachter dat het gemeenschappelijke punt tussen ons onze emoties zijn. Die worden gegenereerd om verschillende redenen. Bijvoorbeeld het gevoel van schuld – zoveel redenen daarvoor zijn mogelijk, maar het gevoel van schuld blijft hetzelfde. Daarom is de enige gedachte die betekenis geeft aan mijn engelen van gevoelens, dat het niet alleen de mijne zijn. Ik vind dat soort gevoelens heel belangrijk, omdat ze tussenpersonen zijn tussen Liefde en de menselijke ziel. Ze zijn altijd prachtig mooi, omdat ze het licht van Liefde weergeven.

In de orthodoxie zijn iconen objecten van aanbedding. U verkent nieuwe wegen. Wat is de plek van uw werk binnen de orthodoxie? Hoe kijken orthodoxen naar uw werk?

Mijn schilderijen zijn geen traditionele liturgische iconen. Je zou kunnen zeggen dat ze persoonlijke onthullingen verbeelden. Tijdens het schilderen denk ik er niet over na waar mijn werk tentoongesteld zou kunnen worden. Via het beeld deel ik mijn onthullingen door middel van emoties. Het is als het ware een mededeling aan de ander – de kijker

die voor het schilderij staat en die op de een of andere manier reageert, het is een bevestiging van het belang van zo'n dialoog. Daarom zie je mijn iconen zelden in kerken, de meeste zijn in particuliere collecties, waar mensen er in alle rust over kunnen nadenken en in alle vrijheid met hen kunnen 'spreken'.

De Orthodoxe Kerk en samenleving hebben, in het algemeen gesproken, niet erg veel interesse in mijn werk. Ik denk dat dat komt omdat mijn iconen niet binnen het traditionele kader passen. Maar ik krijg vaak brieven van katholieke pastores die me vragen of ze mijn werk in hun preken mogen gebruiken.

Hoe ziet u de toekomst van de (traditie van) iconen? Hoe belangrijk is een creatieve plek voor die ontwikkeling?

Ik zou graag in mijn antwoord een citaat weergeven uit een college van vader John Meyendorff, voor de studenten van de Theologische Academie van Wit-Rusland:

"Niet elk soort muziek of schilderij is in staat de waarheid weer te geven. We weten dat de Byzantijnse voorstellingen door de eeuwen heen een enorm succesvolle weergave van het geloof zijn geweest. De iconen van Rubljov tonen de orthodoxie het beste. Florenskij schreef, dat als Rubljovs 'Drie-Eenheid'

'Jacob's Fight', 2012 (Het gevecht van Jakob met de engel).

bestaat, God bestaat. Maar de Orthodoxe Kerk heeft nooit voorgeschreven wat Bijbelse kunst is, slechts dat het de weergave van de waarheid moet zijn. Maar hoe kun je die kunst dan definiëren? Is er eigenlijk wel een definitie? Formeel: nee! Maar er is een stijl, voortgekomen uit de traditie. Er zijn iconografen die oude prototypes kopiëren – dat is heel goed! De kopieën van de oude meesterwerken zijn goed. Maar het echte creatieve werk gaat gepaard met risico's, en dat verbiedt de Kerk niet. De Kerk behoedt het geloof, niet de vormen van kunst om dat uit te drukken."

Ik ben het met vader Meyendorff eens, dat de oude Byzantijnse, en later de Russische voorstelling van iconen wordt gezien als het Gezicht van de orthodoxie. We moeten dat Gezicht voor toekomstige generaties bewaren, omdat het gevormd is door eeuwen van het krachtigste geloof en er geen betere maatstaf voor onze geestelijke conditie is.

Maar even belangrijk is het om te zoeken naar nieuwe beeldtaal voor de expressie van het geloof. Het is dáárom nodig, omdat herhaling van bekende voorstellingen leidt tot een afname van interesse. Er is een serieus gevaar dat iconen dan worden beschouwd als clichés en objecten van louter commercieel belang. Als ons belangrijkste doel is om het geloof levend te houden, dan moeten we nieuwe manieren van afbeeldingen creëren, en enig risico is daarbij onvermijdelijk.

Ik heb deelgenomen aan enkele tentoonstellingen van de Servische kunsthistoricus Lazar Marković, verzameld onder de naam 'Nieuwe Balkan-iconen'. Een van die tentoonstellingen was in de crypte van de Alexander Nevski-kathedraal in Sofia. In die tentoonstelling kregen iconografen uit Servië, Roemenië, Griekenland en Bulgarije de mogelijkheid hun nieuwe vindingen te tonen op het gebied van icoonschilderen. De professoren Mitrović en Kordis hebben scholen gesticht voor hedendaags icoonschilderen in Belgrado en Athene. Maar die beweging vind je alleen bij intellectuelen en kunstenaars, ze staat los van de Orthodoxe Kerk. Mijn verklaring is dat het verband tussen beeld en geloof, dat al eeuwen bestaat, nu onderbroken wordt. Het hedendaagse orthodoxe priesterschap vertrouwt meer op de ontwikkeling van theologie door het Woord, dan door het Beeld.

'Heavenly Wanderer', 2013 (Hemelse zwerver).

Welke projecten hebt u voor de komende jaren gepland?

De onthulling van de boodschap van het Nieuwe Testament was een heel emotioneel proces voor mij, omdat ik gaandeweg mezelf beter leerde kennen. Door het creëren van mijn afbeeldingen van gebeurtenissen uit het Nieuwe Testament, had ik het gevoel zelf genezen te worden door Christus. Gedurende het uitwerken van het Nieuwe Testament kreeg ik de geestelijke kracht om mijn aandacht weer te richten op het Oude Testament. In het bijzonder spreken de boeken

Koningen mij aan – confronterend en zelfs wreed in hun waarheidsgetrouwe manier van schrijven. Daar kom ik de menselijke natuur tegen in al haar kracht en schoonheid, die samen met de uitdagingen van het echte leven, nu mijn belangrijkste bron van inspiratie is. Wat de toekomst betreft – ik weet het nooit. Het mysterie van de toekomst is de motor die mij voortdurend nieuwe energie geeft om vooruit te blijven gaan.

Interview: Geert van Dartel

Dit artikel is eerder gepubliceerd in Pokrof.